

Городілова Т. М.,
аспірант кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник: Буніятова І. Р.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри лінгвістики та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЦИКЛІЧНІСТЬ МОВНИХ ЗМІН ЯК ХАРАКТЕРНА ОЗНАКА РОЗВИТКУ РЕЧЕННЄВОГО ЗАПЕРЕЧЕННЯ

У сучасних граматичних студіях особливу увагу приділяють циклічним процесам, пов'язаним із синхронним і діахронним синтаксисом. У запропонованій розвідці розглядається поняття лінгвістичних мікро- і макроциклів з урахуванням їх варіативного характеру. Йдеться про розвиток реченнєвого заперечення в історії німецької мови як показового для циклічних процесів.

Лінгвістичний цикл відображає мовні зміни, що відбуваються у систематичний спосіб у відповідному напрямі, передбачаючи зникнення певного слова або фрази і їх оновлення іншим мовним елементом [3, с. 3]. Так, внутрішніх циклічних змін зазнають клаузальні маркери, демонстративи, аспектні маркери та копули. Найбільш показовим прикладом циклічності слугує цикл негації у переліку германських мов, де нове заперечне слово додається до вже заперечної конструкції з метою емпізи, що, у свою чергу, призводить до зникнення початкового маркера негації. Зокрема у німецькій мові упродовж трьох періодів її розвитку реченнєве заперечення зазнало змін від поодинокого до подвійного і знову до поодинокого заперечення: новий заперечний маркер, підсилюючись попереднім, спочатку утворював конструкції заперечного узгодження, а згодом функціонував як основний засіб негації [1, с. 227], пор.: (1) двн. *Inti ni forstuontun thaz sine eldiron* – «und seine Eltern verstanden dies nicht» [12]; (2) двн. *Uuant er giuuissso thin nist* – «weil er gewiss nicht deiner ist» [11]; (3) двн. *Uuanta uzzan mih nimugut ir niouuiht duon* – «denn ohne mich könnt ihr nichts tun» [12]; (4) свн. *Ichn weiz niht, herre, wer ir sit* – «Ich weiß nicht, Herr, wer ihr seid» [13]; (5) свн. *Nu suln wir niht verliesen* – «Nun wollen wir nicht untergehen» [13]; (6) рнвн. *Wir wissen nicht, wes du vns so frevelich zeihest* – «Wie wissen nicht, was du uns so

*freiwillig zeigest» [7]; (7) рнвн. Als ir sprechent er rede **nih**t – «Als ihr sprecht, er redet nicht» [6].*

З одного боку, висока частотність вживання заперечення у мовленні може спричинити фонетичне руйнування маркера негачії. З іншого, заперечення часто є ключовим елементом повідомлення, відповідно його важливість свідчить про схильність до оновлення [10, с. 19]. Стратегії оновлення передбачають додавання підсилювача або окремого додаткового заперечного маркера. Згодом початковий маркер негачії зникає, а основну функцію заперечення бере на себе підсилювач, що, зокрема, спостерігаємо в історії німецької мови.

Нагадаємо, що зміни у процесі розвитку мови відбуваються з різною швидкістю, або навіть можуть бути перервані. У цьому відношенні цикл заперечення є найбільш рівномірним. Причину такої однонаправленості вбачають у прагматичному характері негачії [2, с. 6].

Важливим для розуміння лінгвістичного циклу є процес граматикалізації як однонаправленого руху, результатом якого є збліднення семантики лексичної одиниці і утворення граматичного оператора [9, с. 207–227]. У контексті граматикалізації циклічність, або оновлення розглядають не як заміну ослабленої лексичної одиниці, а як конкуренцію з нею [8, с. 124]. У вивченні лінгвістичних циклів розрізняють три типи циклічних змін [4], [5]: перший стосується ізольованих випадків граматикалізації, коли лексичний елемент граматикалізується з його подальшою заміною на нову лексику; другий тип передбачає розвиток мови з перифрастичного у флексійний шаблон і знову до нового перифрастичного. Саме розвиток заперечних маркерів унаочнює механізм дії другого типу. Якщо два перші типи циклічних змін інтерпретують як мікроцикли, то третій стосується мов і типів мов у цілому, тому належить до макроциклів [3, с. 4]. Щодо третього типу змін, тобто циклічних змін у типології мови, варто зазначити про дискусійний характер поглядів на це питання у мовознавчих студіях.

Отже, лінгвістичні цикли демонструють процеси, що спричиняють зміни у мові. Більшість циклів включає два типи процесів – граматикалізацію і оновлення. Процеси граматикалізації можуть призвести до фонетичної ерозії, семантичного узагальнення і абстрагування, а також прагматичного ослаблення. Відповідно, послідовність фонетичного, семантичного та/або прагматичного ослаблення з подальшим оновленням становить лінгвістичний цикл. Розгляд мовних змін через циклічну призму надає нові перспективи для аналізу як у синтаксисі, так і у семантиці.

Список використаних джерел:

1. Fleischer J., Schallert O. *Historische Syntax des Deutschen. Eine Einführung.* Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag GmbH Co. KG, 2011. 365 s.
2. Gelderen van E. *Cyclical Change.* Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2009. 344 p.
3. Gelderen van E. *Cyclical Change Continued.* Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2016. 437 p.
4. Givon T. Historical syntax and synchronic morphology. *Chicago Linguistic Society Proceedings № 7.* University of Chicago : CLS, 1971. P. 394–415.
5. Givon T. Topic, pronoun, and grammatical agreement. In *Subject and Topic*, Charles N. Li (ed.), New York NY : Academic Press, 1976. P. 151–188.
6. Hans von Bühel. Dyocletianus. URL: https://www.hs-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/15Jh/Buehel/bue_d000.html (zuletzt aufgerufen 23.09.2022).
7. Johannes von Tepl. Der Ackermann. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/tepl/ackerman/ackerman.html> (zuletzt aufgerufen 23.09.2022).
8. Hopper P., Traugott E. *Grammaticalization.* Cambridge : CUP, 2003. 295 p.
9. Lass R. Remarks on (UN)idirectionality. In *Pathways of Change. Grammaticalization in English*, Olga Fisher, Anette Rosenbach, and Dieter Stein (eds.). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Press, 2000. P. 207–227.
10. Mithun M. What Cycles When and Why? In Gelderen van E. *Cyclical Change Continued.* Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2016. P. 19–49.
11. Otfrid von Weißenburg. Das Evangelienbuch. URL: <https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/germ/ahd/otfrid/otfri.htm> (zuletzt aufgerufen: 23.09.2022).
12. Tatian. URL: <https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/germ/ahd/tatian/tatia.htm> (zuletzt aufgerufen: 23.09.2022).
13. Wolfram von Eschenbach. *Parzival. Text und Übersetzung.* 2. Auflage. Berlin/New York : Walter de Gruyter, 2003. 836 p.